

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

Г. Ф. Фомін

Банківське право України

Навчальний посібник

Харків
2008

Вступ

Формування правової держави, побудованої на пріоритеті прав і свобод громадян і рівності всіх форм власності, передбачає визначення правових основ функціонування банківської системи України в умовах її постійного реформування.

В наш час навряд чи потрібні докази того, що банки та інші кредитні установи відіграють важливу роль в налагодженні та розвитку економіки, досягненні її високої ефективності. Банки виконують посередницькі операції між суб'єктами підприємницької діяльності, вони покликані сприяти оптимізації розміщення грошових коштів, успішному кредитуванню бізнесу, активному використанню вкладів юридичних та фізичних осіб, веденню рахунків тощо. Банківська діяльність стає важливою частиною професії, оволодіння якою є предметом життєвої необхідності не тільки для тих, хто працює в банках, але й тих, праця кого залежить від банків і пов'язана з ними. Предмет банківського права опинився в епіцентрі наукових дискусій, став важливою навчальною дисципліною для юристів та інших фахівців. Воно все частіше розглядається як самостійна галузь права, що має комплексний характер.

Практичне значення банківського права в Україні зростає у зв'язку з тим, що в підприємницькій діяльності сьогодні беруть участь мільйони людей. А її здійснення пов'язане з обов'язковим відкриттям банківських рахунків з метою використання безготівкових розрахунків між суб'єктами підприємницької діяльності. Велика кількість людей, які працюють в державному та приватному секторах, залежить від стану банківської системи та законності банківської діяльності.

На сьогодні в українських банках склалася певна система безпеки їх діяльності, яка забезпечує реалізацію комерційних інтересів банків. Однак останнім часом банківська діяльність стала об'єктом злочинних посягань: напрацьовано багато схем по відмиванню «брудних» грошей; точиться дискусія навколо банківської таємниці тощо.

Все це перетворює банківське право в одну з найнеобхідніших галузей національного права. Основи банківського права тепер необхідно знати не тільки юристу, але й керівнику підприємства, приватному підприємцю, менеджеру, працівнику податкової служби.

Коло питань, що викладаються в навчальному посібнику, який складається із загальної та особливої частин, побудоване таким чином, щоб дати цілісне уявлення про банківське

право, його склад та основні інститути. Зміст і форма викладення матеріалу навчального посібника зумовлені його спрямованістю на фахівців, для яких банківське право і банківська справа не є основною сферою діяльності, але значною мірою пов'язані з нею. Перш за все це стосується спеціалістів, зайнятих у системі правоохоронної діяльності.

Під час написання посібника автори мали на меті якомога стисліше і доступніше викласти основні поняття банківського права, а також звернути увагу на особливості прояву та розвитку банківських правовідносин в Україні і в інших державах. Оскільки банківська система України зараз перебуває в стадії реформування та активного розвитку, ряд понять (кредит, банківська діяльність) не мають однозначного визначення в нормативно-правових актах. У зв'язку з цим при підготовці навчального посібника ми орієнтувалися на терміни, наведені в законах України «Про Національний банк України» (від 20.05.1999 р.) і «Про банки та банківську діяльність» (від 7.12.2000 р.), розуміючи, що в сучасних умовах банківське законодавство в Україні удосконалюється у зв'язку з:

- зростанням ролі безготівкових розрахунків замість попередньої сплати та натурального товарообміну;
- відокремленням грошей, цінних паперів, валютних цінностей, яке змінює ризик їх крадіжки ризиком інфляції чи банкрутства;
- розвитком комп'ютерних технологій, що супроводжують грошовий обіг.

Автор усвідомлює, що ознайомлення з банківським правом, його ґрунтовне вивчення пов'язані з багатьма труднощами, серед яких наявність великої кількості нормативно-правових актів, які часто змінюються та уточнюються і не завжди узгоджуються між собою. А правовідносини у сфері банківської діяльності базуються на нормах адміністративного, фінансового, цивільного та кримінального права, що необхідно враховувати під час вивчення банківського права. Все це ускладнює вивчення, як навчального, так і нормативного матеріалу цієї галузі (підгалузі) права, яка перебуває у стані свого визначення, як складової частини національного права України. Посібник дозволяє ознайомитися з основними положеннями загальної та особливої частин навчального курсу, пізнати загальні риси банківського права на основі нормативних актів, які використовуються в Україні.

ЗМІСТ

Вступ..... 3

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Глава 1. Предмет, метод і система банківського права... 5

§1. Поняття та склад банківської системи України 5

§2. Предмет і метод банківського права..... 7

§3. Банківські правовідносини..... 13

§4. Система банківського права..... 17

§5. Основні принципи банківського права..... 21

§6. Джерела банківського права 23

Глава 2. Правове становище Національного банку

України 27

§1. Характеристика правової природи НБУ 27

§2. Керівні органи та організаційна структура НБУ 30

§3. Функції Національного банку України..... 35

§4. Операції Національного банку України 40

§5. Наглядова діяльність НБУ 43

§6. Заходи впливу Національного банку України..... 51

Глава 3. Правове становище комерційних банків 59

§1. Поняття, ознаки та види комерційних банків..... 59

§2. Органи управління комерційного банку..... 64

§3. Операції комерційних банків 66

§4. Банківська інформація і забезпечення
банківської таємниці..... 71

§5. Порядок створення комерційних банків,
їх філій та представництв 78

§6. Припинення діяльності комерційного банку..... 85

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

**Глава 4. Правове регулювання операцій із залучення
вкладів та відкриття банківських рахунків** 92

§1. Правова природа банківського рахунка та
банківського вкладу..... 92

§2. Правове регулювання депозитних операцій..... 96

§3. Види та характеристика банківських рахунків.....	99
§4. Порядок відкриття депозитних рахунків.....	104
§5. Порядок відкриття поточних рахунків.....	110
Глава 5. Правове регулювання розрахункових відносин.....	118
§1. Форми розрахунків у господарському обігу України.....	118
§2. Правове регулювання розрахунково-касового обслуговування.....	125
§3. Міжбанківські розрахунки.....	130
§4. Правове регулювання договірної, примусової списання та арешту коштів з банківських рахунків.....	133
Глава 6. Правове регулювання банківського кредитування.....	145
§1. Поняття кредиту і кредитних правовідносин.....	145
§2. Форми кредитів.....	147
§3. Юридична природа кредитного договору.....	158
§4. Укладення кредитного договору.....	161
§5. Правові способи забезпечення погашення банківських кредитів.....	169
Глава 7. Правове регулювання ринку цінних паперів.....	175
§1. Поняття ринку цінних паперів.....	175
§2. Правова характеристика цінних паперів.....	180
§3. Операції банків з цінними паперами.....	185
§4. Відповідальність за правопорушення на ринку цінних паперів.....	189
Глава 8. Правове регулювання валютних операцій....	195
§1. Поняття та юридична сутність валютних операцій.....	195
§2. Ліцензування валютних операцій.....	200
§3. Правове регулювання кореспондентських відносин і розрахунків з іноземними банками.....	203
§4. Операції на міжбанківському валютному ринку....	208
§5. Валютний контроль і відповідальність за порушення валютного законодавства.....	212

Глава 9. Банківсько-правові заходи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом	221
§1. Правове забезпечення протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.....	221
§2. Система запобігання та протидії легалізації в Україні доходів, одержаних злочинним шляхом.....	225
§3. Фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу	230
§4. Відповідальність за дії, пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом	233
§5. Правові основи безпеки банківської діяльності в Україні	235
Нормативно-правові акти та література.....	340
Короткий словник банківських термінів	243
Додатки	254
Додаток 1. Договір банківського вкладу	254
Додаток 2. Договір на здійснення розрахунково – касового обслуговування.....	257
Додаток 3. Кредитний договір.....	261
Додаток 4. Закон України «Про банки і банківську діяльність».....	264
Додаток 5. Закон України «Про національний банк України».....	328